

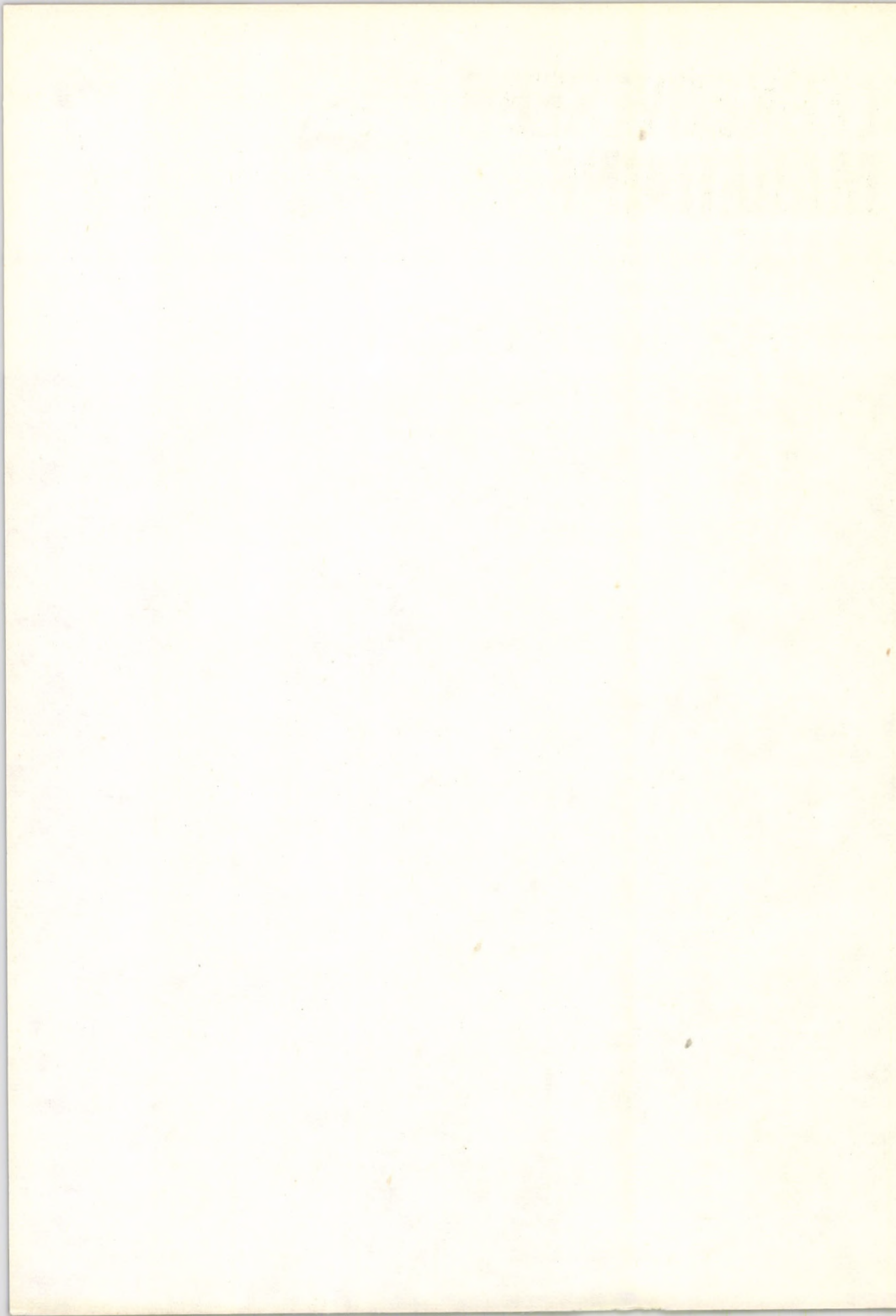
LEGKEDVESEBB MADARAINK

17.

a szalakóta

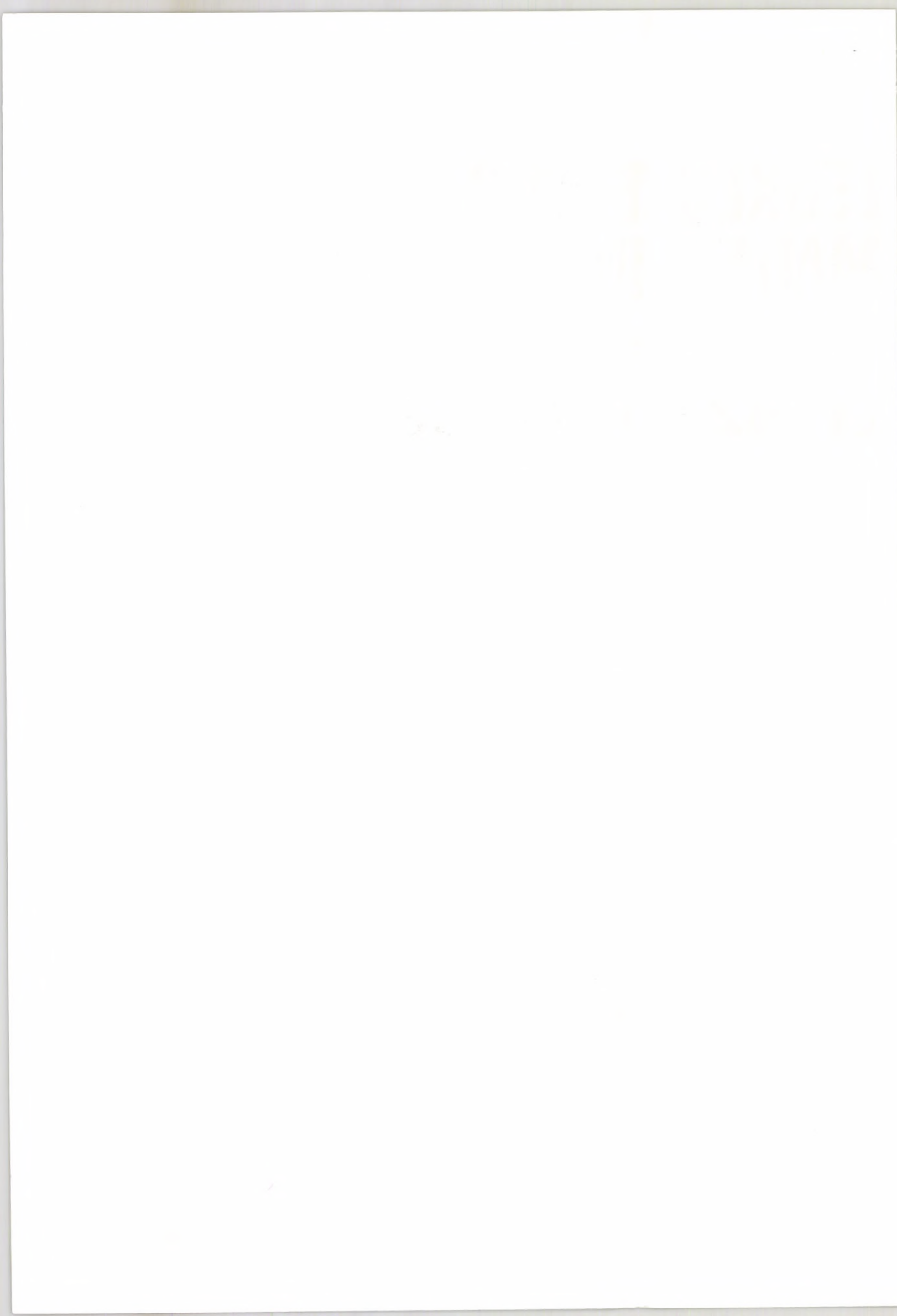

LEGKEDVESEBB MADARAINK

17.

a szalakóta

Trópusi emlék

Legtarkább madaraink, a szalakóta, a gyurgyalag, a Jégmadár vagy a sárgarigó legközelebbi rokonai, fajtársaival valamennyien a déli, elsősorban a trópusi tájakon élnek. Európa szívében felejtkezett képviselőiket ezért nyugodtan trópusi emlékeknek is nevezhetjük. Emlékek azokból az időkől, amikor Magyarország mai területén vízilovak éltek, délszaki növények zöldelltek és igazi trópusi klíma uralkodott. A Coracias nemzetségbe 8 fajt sorol a madárrendszertan, de közülük csupán egy, a mi szalakótánk fészkel Európában, a többi Afrikában, illetve Ázsiában él. A csóka nagyságú szalakóta feje, nyaka és egész alsóteste gyönyörű égszínkék, a tollak megfelelő világítás mellett zöldes fényben csillognak. Ilyen színű a szárnyfedők egy része is. A madár háta és vállai gesztenyebarnák, evezői feketés-barnák, a farktollak közül a középső pár zöldesbarna, a többi a tövi részén sötétebb, a hegyük felé világosabb kék színű. A szélső tollpár vége elhegyesedő, feketés színű és túlér a többiekén. Hím és tojó hasonló elnevezetű, a fiatalok fakóbbak, szélső farktollaik még nem hegyesek, nem nyúlnak túl a többin és fekete csúcsuk is hiányzik.

Últében a szalakóta, elsősorban erős fekete csőre miatt kékesbarna varjúra emlékeztet, csodálatos színel különösen repülés közben érvényesülnek. Röpte egyébként egyenes vonalú, varjúszéű, de amikor ügyesen siklik a fák ágai között, kicsit a galambokra vagy a sárgarigóra is emlékeztet. A fiatalok súlya közvetlenül a kelés után 10-12 gramm, ez a súly 17 napos korukra kb. 140 grammra növekszik, körülbelül ugyanennyit nyom egy kifejlett madár is. Csak az őszi vonulást megelőzően híznak meg egy kicsit.

Hazánkban nagyon megfogyott!

De ugyanazt nyugodtan elmondhatjuk Európa egyéb középső tájairól is. A volt NDK területén például 1961-ben még több mint 150 párra becsülték a szalakóták fészkelő állományát, ugyanott 1976-ban már csupán 20-27 párt számoltak. Magyarországon valaha ugyancsak gyakori madár volt, ez derül ki a korabeli irodalomból is. Chernel például így ír 1899-ben: "...nálunk helyenként közönséges, számos ...". Ezt ma már sajnos aligha lehetne leírni.

Még nem olyan rég a főváros közelében is lehetett szalakótákkal találkozni. Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején gyakran láttam például Nagykovácsi határában, ahol a pár a falu belterületén lévő öreg parkban nevelte fiókáit. De a Budai-hegyek más pontjain, ezenkívül Pécel, Isaszeg, Ócsa, Pákozd határában is

rendszeresen megfigyelhettem költési időben, hogy csupán néhány példát említsek, 1966-ban az alcsúti parkban fészkeltek két pár, de néhány évre rá már onnét is eltűntek. A Tisza menti szép ligeterdőkben a fejsze szorította ki, az esztelen erdőirtás, amely sok egyéb madár mellett a szalakóta ottani fészkelését is lehetetlenné tette illetve erősen korlátozza ma is. Napjainkban ez a színpompás madár még a leggyakoribb a Kiskunsági Nemzeti Park területén, a borókások és a kis nyírfaterdők közelében, ahol május és szeptember között rendszeresen lehet találkozni vele.

A megfogyatkozás okai Európában gyakorlatilag azonosak és egyrészt klímaváltozással, illetve élőhelyeinek tönkretételével (öreg fák kitermelése, legelőerdők, rétek, legelők felszámolása), másrészt a táplálékul szolgáló nagyobb testű rovarok erős megfogyatkozásával (vegyszeresezések), illetve a tarka tollal miatt történő üldözéssel kapcsolatosak. Esetenként problémát jelenthetnek a felszaporodott fészkek konkurrenciái, például a seregély vagy a csóka, de valószínűleg körejátszanak az állományok gyors megfogyatkozásában a vonulás során elszenvedett veszteségek is. Ezek a kisebb populációkat természetesen mindig érzékenyebben érintik, mint a nagy összefüggő állományokat. Afrikában a sáskák ellen folytatott vegyszeres védekezés jelentős veszélyt az egyenesszárnyú rovarokkal táplálkozó madarakra, egyebek mellett a gólyákra, szalakótákra, kék vércsére.

Ami az éghajlati változásokat illeti, a megfogyatkozás a meteorológiai adatokkal is követhető. A 18. század végén és a 19. század elején a szalakóta egész Európában sokkal gyakoribb volt mint ma, egyebek mellett rendszeresen költött Svédországban, sőt még Finnországból is jeleztek fészkeléseket, így például 1785 táján több alkalommal is költött Turku közelében. A szokatlanul meleg nyarakban bővelkedő, körülbelül 1774 és 1827 közé tehető periódus volt a melegkedvelő szalakóta számára az az időszak, amikor legszélesebb körű elterjedését érte el Európában. Az utolsó századforduló óta Közép- és Északnyugat Európában jelentkező óceáni eredetű klímaváltozások viszont kifejezetten kedvezőtlen hatással voltak a kontinentális, erdős sztyeppek karakterfajának számító madárra. A szalakóta csupán Európa déli, délkeleti felén számít helyenként még ma is gyakorinak, Törökországban néha laza kolóniákban fészkel gyurgyalagok, seregélyek, csókák, kis vércsék stb. társaságában.

A tarka tollazat veszélyes

Sőt nem csak a színes, de még a fehér tollak is veszélyt hoztak viselőikre. A nagy kócsagot például Európában és Amerikában

csaknem kiirtották habfehér, leheletfinom díszstollal miatt, amit az őrült divat és még őrültebb tervezői követeltek a múlt század végén és a századforduló táján, de ha valaki statisztikát készíthetne arról, hány Jégmadarat, búbosbankát, sárgarigót, gyurgyalagot vagy éppen szalakótát lőttek le csak azért, hogy porosodó előszobadísz készíttessenek belőlük, ugyancsak elképesztő és nagyon szomorú számok születnének. És ez a veszélyeztettség még napjainkban sem szűnt meg. Ma is működnek zugpreparátorok, akik jó pénzért hajlandók vállalni a sajnos nem túlságosan nagy kockázatot, hogy jól, rosszul kitömjék a lőtt és hozzájuk vitt madarakat, és csupán néhány éve történt, hogy merő véletlenségből sikerült leleplezni egy csempészt, aki védett sőt fokozottan védett madárfajok tucatjait lőtte, lövette és szállította a határon túlra külföldi megrendelők számára természetesen busás haszonreményében.

A szalakóta egyike a legszebb hazai madárfajoknak, afféle - a trópusi időkből ittfelejtkezett - tarka, eleven ékszernek is tekinthetjük, nem csoda hát, ha mindig "előkelő" helyen szerepelt a preparálás céljából lőtt madarak között. Pedig, hogy a falon porosodó, mozdulatlan üvegszemelvel vádlón pillantó madár mennyire más, össze sem hasonlítható a legelő felett könnyedén libbenő vagy a nyárvégi szénaboglyákról zsákmányra leső kék és gesztenyebarna színekkel pompázó szalakótával, azt azok tudhatják a legjobban, akiknek már volt alkalmuk egy-egy példányt kint a szabadban megcsodálni. Tarka tollú madaraink vándorútjuk során is fokozott veszélynek vannak kitéve, legalább itthon, a költési időben találjanak békét és nyugalmat! El kell érni, hogy senki ne emeljen többé fegyver- sárgarigóra és búbosbankára! Az előszobába vagy az Irsztal fölé pedig szépen keretezett színes képek kerüljenek, melyekkel nem csupán egy szép madarat, de vele együtt a magyar táj egy darabkáját, a tücsökciripelős nyári rétek vagy a Kiskunság borókákkal és nyárligetekkel tarkított homokbuckáinak hangulatát varázsoljuk a lakásba.

Segítenek a harkályok

A szalakóta odúlakó madár és hazánkban ritka kivételektől eltekintve fák odúiban, főként a fekete harkály vagy a zöld küllő vájta üregekben fészkel. Az öreg fák védelme mellett tehát ezekre a madarakra is szükség van ahhoz, hogy a tavasszal Afrikából visszaérkező szalakóták megfelelő költőhelyet találjanak maguknak. Szerencsére a zöld küllő nem ritka madár, a fekete harkály hazai állománya pedig az utóbbi években az Alföldön emelkedőben van, egyre több pár telepszik meg a korosabb nyárligetekben és a folyókat kísérő ligeterdőkben is, ami kifejezetten kedvező a szalakóták számára. A harkályok védelmével tehát az Alföldön is segíthetjük a legkülönbözőbb odúlakó madarakat.

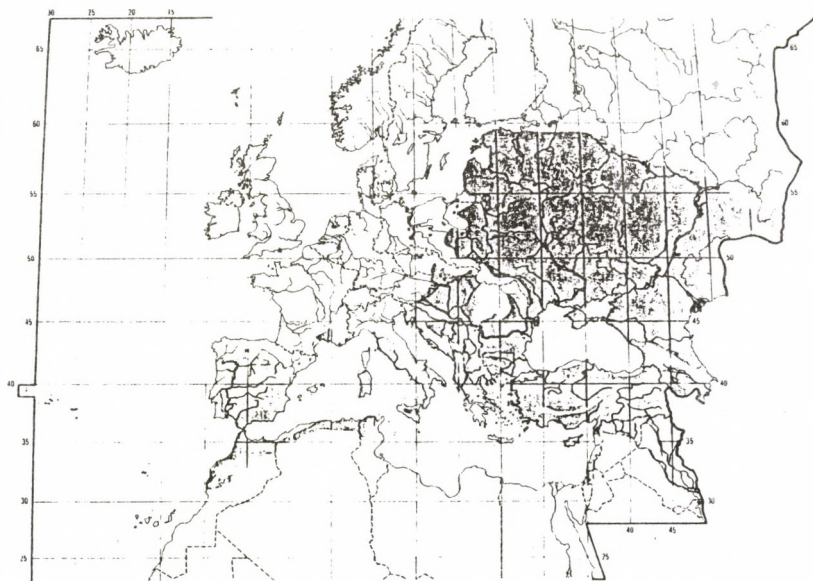
Gyűjtsük a népies madárneveket!

Milyen érdekes is lenne egy országos gyűjtés eredményeit összefoglalni. Hogyan hívják az egyik madarat Békésben, hogyan Sopron környékén, a másikat Vas megyében vagy éppen az északkeleti végeken. Különösen a feltűnő, jellegzetes színezetű madaraknak vannak helyi, nem egyszer találó elnevezéseik, de ha nem sletünk feljegyzésünkkel, az idős emberekkel és persze a madarakkal együtt lassan ezek a népi nevek is eltűnnek, a feledés homályába merülnek. A szalakótát gyermekkoromban, Zalában zöld kányának is ismertem, ugyanezt a népi elnevezést említi Chernel Vas megyéből. További népies nevek ugyancsak a nagy ornitológus gyűjtéséből: vaskánya (Pécs); zöldcsóka (Veszprém, Erdély); kalangyavarju (Erdély); vasvarnyu (Albertirsa); vasmadár (Jászberény); vasvarjú (Kecskemét); tengeri vagy árvaszajkó (Bodrogköz); kékmátyás (Erdély); kék varnyu (Pest megye); sz.ricsóka (Alföld). Ez utóbbi arra a kétségtelen tényre utal, hogy a szalakóta nem fordít valami nagy gondot a fészekodú tisztogatására és az, különösen ha már tollasodó fiókák szorongnak benne, ugyancsak illatozik. Jellemző egyébként, hogy a népi, nem madarász megfigyelők is mennyire a varjufélékhez hasonlítják a szalakótát. További helyi elnevezések közlését egy esetleges újabb kiadás előtt örömmel várjuk.

Szénaboglyán, villanyvezetéken

A szalakóta sok más madárral, például géblcsekkkel, csukkokkal, kövirigókkal együtt az ugynevezett vártamadarakhoz tartozik, azaz zsákmányra mindig valami kiemelkedő pontról leselkedik. Évszázadokkal vagy évezredekkel ezelőtt ezek a várták bizonyára csak villámsújtotta vén réti fák kopaszon felmeredő ágai, bokrok, facsúcsok voltak, de amióta a modern ember állandóan formálja, változtatja a tájak arculatát, a szalakóták is ehhez

alkalmazkodtak. Helyesebben kihasználták a számukra ilyen módon nyújtott lehetőségeket. Az egymástól nagyjából szabályos távolságokra emelkedő szénaboglyák például kiválóan alkalmasak arra, hogy a tarka madár róluk tartsa szemmel a környéket és persze a mozduló sáskákat, tücsköket is figyelje maga körül. Ugyanilyen kitűnő vagy még talán jobb, szellős leshelyet kínálnak a földek felett átfutó villanyvezetékek. Ha a nyári hónapokban autóval vagy vonaton utazunk az Alföldön, mindig érdemes figyelni a közelben húzódó drótszalakra, ahol gerlék, örvös galambok, gébicsek és még sok más madár mellett időről időre egy-egy színpompás szalakótát is megpillanthatunk. Mozdulatlanul üldögélnék szellős leshelyükön, hogy aztán egy pillanat alatt lecsapjanak az odalent feltűnő zsákmányra. Ha valaki feléjük közeledik, már jó előre messziről ellódulnak őrhelyükről, alacsonyán repülnek a rét vagy legelő felett, hogy jóval távolabb újra egy klugró pontra telepedjenek. Néhány évtizede még egy-egy alföldi út során tucatnyi vagy még több ilyen pompás madárral találkozhattunk, így például 1968 május 20-án Dunaújváros és Fülöpháza között, autóbuszablakból láttam 16 példányt, ma a kínálat sajnos sokkal szegényesebb. De az öröm annál nagyobb, amikor a gerlék, sordélyok, és a szerencsére újra szaporodó kis őrgébicsek mellett ott pihen a dróton a jellegzetes színeiről és erős csőréről könnyen felismerhető szép madár is. Látszólag elgondolkozva, szórakozottan üldögél, sütteti magát a forró nyári nappal, de azért figyel ám nagyon. Mindenne, ami mozdul a közelben, legyen az zsákmány vagy felé lopakodó ellenség. Óvatos madár a szalakóta. Szerencséjére, hiszen részben valószínűleg ennek köszönheti, hogy még egyáltalán akad belőle Magyarországon.

Csodálatos nászrepülés

Megfigyelések szerint a szalakóták gyakran már a telelőhelyeken vagy útközben hazafelé párba állnak, erre utalnak a vándorló csapatok plhenőin párokra szakadozó, összetartó, egymás mellé húzódo madarak. A tulajdonképpeni nászviselkedés azonban csak a költőhelyekre való megérkezés után veszi kezdetét. Ahol még viszonylag sok a szalakóta, gyakran többen ülnek egy nagyobb fa ágain, majd egyikük hirtelen elkezdli hangos "rak-rak-rak" kiáltását, amihez a többiek is csatlakoznak. A párok szembefordulnak egymással, faroktollaikat szétterpesztik, szárnyakat kissé leeresztik és előrehajolva ismétlik fenti hangjaikat. Izgatottságukban néha a faágat csipdesik erős csőrükkel, majd a levegőbe emelkednek és csodálatos kergetőzés veszi kezdetét, amelyet csak egy-egy kiválasztott fészekodó bemutatása szakít meg rövid másodpercekre. Amikor aztán már szétszéledt a vonuló csapat és kialakultak a territóriumok, a hímek rendszeresen nászrepülnek a birtokolt terület felett. Felemelkednek a magasba, szárnyakkal jellegzetesen csapkodnak, néha ide-oda vetik magukat a levegőben, majd zuhanórepülésbe mennek át, miközben folyamatos "rá-rá-rá" hangokat hallatnak.

Amikor a szalakóta még gyakori madár volt Magyarországon és például a legelőerdőkben rendszeresen több pár is költött egymás közelében, a hímek revírharcra nem egyszer tettelegességig fajultak. Chernel így ír erről: "Néha sebesen csörögve krakarrakaraka szólást is hallatnak, mely különösen élénk, lármás, amikor két vetélkedő hím úzi egymást. A feldühödt, hajszólo ellenségek ügyesen csavarognak a faágak között s mérgesen összeverekedve, gyakran a földre bukfenceznek." Olyan látvány ez, amire idehaza sajnos ma már aligha számíthatunk, de azért még egyetlen tarka hím nászrepülése, magát kellesése is élményszámba megy. Ezért ha valaki a költési időszak kezdetén, májusban jár a Kiskunságban, ne mulassza el e pompás madarak nászrepülését megfigyelni.

Hol fészkel a szalakóta?

Hazánkban elsősorban, de azért nem kizárólag, faodúkban, változó magasságban. Ez utóbbi nyilván lehetőségek függvénye, hiszen a költőhelyet kereső párok többnyire aligha válogathatnak, meg kell elégedniük azzal az odúval, amit találnak. Ha valahol mégis több lehetőség áll rendelkezésükre, előnyben részesítik a magasabbban levő üregeket, de Ócsa közelében találtam már szalakóta fiókákat vállmagasságban lévő odúban is.

Nagysága miatt a szalakóta főként a zöld küllő és a fekete harkály vájta odúkban költ, de ahol jobb lehetőség nem kínálkozik, az üres

gyurgyalag üregeket is elfoglalja, sőt Chernel Dél-Magyarországról földi lyukból, valószínűleg ürgelyukból is említi. Gyurgyalagok társköltőjeként magam is többször találtam már. 1955. 05. 29-én például Pécel határában, az úgynevezett "Csúnya"-ban járva bukkantam egy mindössze három párból álló kis gyurgyalag telepre, ahol két pár mezel verében és egy csóka páron kívül szalakóta is fészkel. 1966-ban a Pákozdi közelében lévő gyurgyalag telepen költött egy pár, 1971. 06. 23-án Pátka határában éppen előttem repült ki egy régi gyurgyalag odúból. Nagyon érdekes és hasznos lenne, ha további adatokat gyűjtenénk a szalakóta földi lyukban vagy éppen épületekben történő költéséről, hiszen a faj számára egyáltalán nem idegen az ilyen valóság félszelés sem. Vasvári Miklós, a tragikus körülmények között elhunyt kitűnő ornitológus Kis-Ázsiában találta épületekben, Bernáth György ugyanezt említi Felsőhídvégpusztáról, ahol 1942-1948 között háromemeletes magtár tűzfalában, 9 méter magasan lévő téglarésben költött egy pár. Ugyanott vörös vércse, búbos banka, csóka, macskabagoly és házi veréb is fészkel. Glutz és Bauer (1980) szerint Dél-Európában a szalakóták rendszeresen költenek a homokkő és mészkősziklák üregeiben, de még gyakrabban saját maguk vájt lyukakban, homok, agyag és löszfalakban. Ezeknek az üregeknek átmérője kb. 10 cm, mélységük 50-60 cm, tehát rövidebbek, mint a gyurgyalagok készíttette járatok.

Évente csak egy költés

Az üregbe, legyen az harkályodú vagy elhagyott gyurgyalag járat, fészekanyagot nem hordanak, sőt esetenként az ott talált maradékot, például verebek által behurcolt növényi részeket is kidobálják. Ahol a fiókák mégis fészekanyagon pihennek, az mindig az előző tulajdonostól származik. A tojó májusban két naponként

rakja le 4-6 tiszta fehér tojását, amelyen a hímmel felváltva kotlanak. Általában az utolsó tojás lerakása előtt, vagy éppen azzal egyidőben kezdik ülni a fészekaljait, amelyből 18-19 nap múlva kelnek ki fiókák. A tojó az első napokban az odúban marad, mellette a kicsinyeket, az eleséget a hím hordja és adja át neki. Később mindkét szülő etet. Ennek gyakorisága a mindenkori időjárástól és a terület adottságaitól függően változik, óránként 2-12 lehet (Glutz és Bauer). Molnár és Haraszthy a Kiskúnságban egy teljes napon át megfigyelt odúnál, amelyben 3 tollasodó fióka volt, 63 esetben jegyezték fel az etető madarak érkezését. Irodalomból ismert olyan eset is, amikor a párhoz egy harmadik madár is csatlakozott s mint az például az őszapóknál gyakran előfordul, segített a fiókák etetésénél. Valószínűleg egy a sajátját vesztett példányról lehetett szó, amelyben erősen dolgozott az etetési ösztön és meghallva a fiókák kérő hangját, nyomban "munkába állt".

A szülők érkezésekor a fiókák az énekesmadarakhoz hasonlóan intenzíven tátognak, magasra nyújtózva igyekeznek elsőként lenni az etetéskor. Az ürüléket a szülők nem viszik el, csupán oldalra teszik, ahol forgáccsal, szeméttel, homokkal keveredik. A szalakóták lakta üregnek mindig jellegzetes szaga van, bár olyan szennyezésről, ami a fiókák tollazatát érintené, nem lehet beszélni. A fiatalok 26-28 napos korukban hagyják el az üreget és szüleikkel a közeli vadászterületre települnek át. Bár nyomban megpróbálnak önállóan zsákmányolni, ez eleinte többnyire nem sikerül, ezért minden eredménnyel lecsapó szalakótához (nem csak a szüleikhez) odarepülnek, hogy kolduljanak néhány falatot. A szalakóta költésbiológijával kapcsolatosan még számos nyitott kérdés vár feleletre. Nem ismert például, hogy a lösz- vagy homokfalban maguk készítette odú munkálba milyen arányban vesz részt a hím és a tojó, de nem tudjuk azt sem, hogy a kirepülés után a családok mennyi ideig maradnak együtt vagy legalábbis egymás közelében. A szalakóta-kutatás tehát Magyarországon nagyon sok lehetőséget rejteget, használjuk ki ezt, ha a környéken még költ egy-egy pár.

Afrika szavannáin telel.

Szalakótáink a fiókák önállósodása után, augusztusban már gyülekeznek, készülnek a hosszú vándorútra. Ilyenkor gyakran több példányt is láthatunk egymás közelében, sőt akár kisebb csoportokkal is találkozhatunk. A tulajdonképpeni vonulás is augusztus elején indul. Először az öreg madarak kelnek szárnra, majd követik őket a fiatal, azévi szalakóták. Szeptember derekától az északabbról átvonulókkal még viszonylag gyakran láthatunk egy-egy példányt, de a hó végére az utolsó is eltávozik a távoli Afrika felé. Európa nyugati részéről keleti irányban, Közép- és Kelet-Európából dél felé indulnak a vonuló szalakóták. Az állomány túlnyomó többsége a Szahara keleti felén repül át, majd megkerülve

a Kongói medencét eloszlának a földrész keleti és déli felén lévő tágas, akáciákkal tarkált bokros szavannákon. Curry-Lindahl svéd zoológus megfigyelései szerint rendszeres és gyakori téli vendég Szudánban és Szomáliában, Csádban erős őszi vonulását észlelte, ugyanakkor tavasszal érdekes módon nem találkozott ott szalakótákkal. Tanzániában Melkijhon szerint januárban nagy csapatok (akár 5000 példányig) láthatók. Azok a madarak, amelyek Afrika legdélibb csücskéig vonulnak, decemberben érkeznek úticéljukhoz, de néhány hét pihenő után, februárban már újra útra kelnek, ezúttal észak felé. A tavaszi fővonulás Etiópiában márciusra, Egyiptomban április első felére esik, Európa déli felén e hónap közepétől jelentkeznek a szalakóták. Málta szigetén, ahol ez a faj nem fészkel, június közepéig figyeltek meg vonuló példányokat. A vonulást természetesen erősen befolyásolja az időjárás. 1901-ben például a korai tavasz szokatlanul korán hazacsábította őket. Albániában március 10.-én lőttek egy példányt, Magyarországon Schenk adatai szerint nyolc megfigyelő jelezte őket április 7 és 9 közötti időszakban. Hazai gyűrés példány Athén közelében került kézre, az afrikai telelőhelyekről még csak várjuk egy magyar példány "jelentkezését".

Mit eszik a szalakóta ?

Elsősorban közepes nagyságú bogarakat, tücsköket, sáskákat, ritkábban nagyobb pókokat, gilisztákat, néha apró gerinceseket. Utóbbiak között elsősorban fiatal békák (*Rana* fajok) szerepelnek, de a szalakóták alkalmilag fiatal vízisiklókat, cikányokat is zsákmányol ejtenek. Táplálékuk a költőterületen kizárólag állati eredetű, vonulás közben azonban a Földközi-tenger vidékén az érett szőlőből és fügeből is csemegéznek, néha olyan mértékben, hogy tollazatuk a csőr környékén szinte ragad a szőlőlétől.

A szalakóta hazai táplálékösszetételéről Szilj J. készített nagyobb tanulmányt (Bonn.zool.Beltr.1958). A megvizsgált, különböző időszakokból származó 75 gyomortartalomban kereken 100 zsákmányállat fajt (csoportot) talált. Mint számos egyéb rovarévo madárnál, melyek táplálékukat a nyílt területeken és a talajon keresik, a szalakóta zsákmányállatai között is igen jelentős szerepet kaptak a tücskök. Ez a csoport, Szilj anyagában a teljes időszak átlagában 19,7 %-kal szerepelt, éppen kétszerese annak a mennyiségnek, amit egy másik fontos csoport, a futóbogarak (*Carabidae*) jelentettek (8,8%). Hasonlóképpen magas volt a gyomronként talált átlagos tücsök példányszám (11) is, és ennek jelentőségét még aláhúzza, hogy a *Gryllus* fajok a szalakóták érkezésétől az elvonulásig rendszeresen szerepeltek a tápláléklistákon. Igaz változó mennyiséggel, a százalékos értékek ugyanis két jól érzékelhető csúcsot mutattak, április-május illetve szeptemberben. Ennek magyarázata is egyszerű. A telelés után a

még nem ivarérett tücskök tömegesen jönnek a felszínre és könnyű táplálékul szolgálnak a talajon zsákmányoló madaraknak, így a szalakóta mellett például a seregélyeknek is. A seregélyek korábban érkeznek, ők már márciustól nagy számban fogyasztják az előbújó bunkósfejű rovarokat, az áprilisban felbukkanó szalakóták később, de nem megkésve kapcsolódnak a vadászathoz. A "tücsökdőmping" a nyár derekán, azok tojásrakása idején szűnik meg s ez nyomban megmutatkozik a szalakótagyomrokban is. Szilj egyébként a mezel tücsköt (*Cryllus campestris*) és a fekete tücsköt (*G. desertus*) körülbelül egyenlő arányban találta a vizsgált gyomrokban. Ami az egyéb zsákmányállatokat illeti, a kisebb termetű futóbogarak májusban és szeptemberben, a sáskák a nyár második felében és szeptemberben szerepeltek magas értékkel a szalakóta táplálékában. Kiugró mennyiségben jelentkeztek augusztusban a gabonapoloskák (*Eurygaster* és *Aella* fajok, egyes gyomrokban több mint 100 példány!), míg a májusi cserebogár százalékos értéke áprilisban volt a legmagasabb (30%), májusban már erősen csökkent (13%), júniusban a 10%-ot sem érte el, júliusban pedig már csak elvétve szerepelt a gyomortartalmak anyagában. A nyári hónapokban, de viszonylag alacsony értékkel (10% alatt) jelentkeztek a táplálékban a lombzöcskék (*Tettigoniidae*). Értelemszerűen kizárólag talajon mozgó fajok, júniusban 20% feletti csúcst mutatott a dögbogarakhoz tartozó *Silpha obscura*, egyéb bogarak főleg júniusban bukkantak fel a táplálékban, a lőtücsköket pedig elsősorban áprilisban fogyasztották a szalakóták. Érdekes, hogy Szilj vizsgálatát során milyen feltűnően csekély volt a gerinces zsákmány, mindössze 3 esetben talált békákat (*Rana*) és két esetben gyíkokat (*Lacerta*). Ez biztosan összefügg azzal is, hogy akkoriban Magyarországon még bőven akadt megfelelő rovarzsákmány.

Eckstein (1900) 45 németországi szalakóta gyomrát vizsgálta meg és a legnagyobb számban ganéjturó bogarat, futóbogarakat, lőtűcsköt, ormányosbogarakat, sáskákat és cserebogarat talált. Haensel 1964-ben Brandenburg közelében a fészekodúknál gyűjtött köpetekből 2231 zsákmányállatot határozott meg, ezek 97%-a különböző rovar, (ezen belül 77,6% bogár) volt. Cassola és Lovari egy toskanal költőüregben egyebek mellett 55 rózsabogarat, 8 szarvasbogarat és 11 kabócát találtak, Prekopow (1940) a Kaukázusban 400, júniusból és júliusból származó gyomor alapján, 92,7%-ban különböző bogarakat, 4,1%-ban egyenesszárnyúakat határozott meg, a gerincesek mindössze 0,5%-os értékkel szerepelnek.

Fentieket röviden értékelve a magyarországi szalakóták tápláléka gyakorlatilag szinte kizárólag rovarokból áll. ezen belül az egyes fajokat vagy csoportokat a mindekorl kínálatnak megfelelően fogyasztják a madarak. Érdemes lenne újabb vizsgálatokat végezni, természetesen nem lőtt példányok gyomortartalmal alapján, hanem a költési idő után a fészekodúknak vagy azok alatt összegyűjtött köpetek segítségével. A szalakóta táplálkozását egész elterjedési területén alig kutatták, miért ne gazdagítanánk a szegényes irodalmat éppen magyar adatokkal.

Hogyan segíthetünk ?

A német példára egyesületünk által is meghirdetett "Az év madara" mozgalom elsőrendű célja, hogy segíteni próbáljunk a kiválasztottnak. Ez a még gyakori fajoknál általában könnyű, a ritkábbaknál persze nehezebb, de nem megoldhatatlan. A szalakóta sajnos messze nem olyan elterjedt madár Magyarországon, mint a

korábbi két évben "soros" búbosbanka volt, de azért valamilyen formában mindenkinek lehetősége nyílik arra, hogy segítsen egy kicsit. Alábbiakban pontokba szedtem ezeket a lehetőségeket, közülük mindenki kiválaszthatja a leginkább "testhez állót", amivel segíthet a kék és barna tollakkal pompázó madárnak. Ha valakinek pedig további ötletel, javaslatol volnának, kérem írja meg a Központi Iroda címére és egy későbbi második kiadás során örömmel dolgozom bele a jelenlegi anyagba.

1. Ahhoz, hogy egy madárfajnak hathatósan segíteni tudjunk szükséges, hogy minél jobban megismerjük hazai elterjedési viszonyait, ökológiai igényeit, hiszen ezek rejtik magukban a védelem lehetőségét. Kérünk tehát mindenkit, figyeljen idén még fokozottabban a szalakótákra, jegyezze megjelenésüket, fészkelésüket és az összegyűjtött adatokat küldje el a szezon végén (októbertől) a Központi Iroda címére. Ha sikerülne így a korábbi felmérésnél sokkal részletesebb ponttérképet készíteni a faj hazai elterjedéséről, máris felbecsülhetetlen segítséget kaptunk a gyakorlati védelméhez.

2. Mint minden fajnál, természetesen a szalakóta esetében is legfontosabb az élőhelyek, azon belül elsősorban a fészkelésre alkalmas odvas, öreg fák és a táplálkozóterületek, a rétek, legelők védelme. Közvetve nyújtunk segítséget a harkályok, különösen a zöld küllő és a fekete harkály védelmével, hiszen a párok főként az általuk vájt odúban nevelik fiókáikat.

3. A szalakóta odúban költ és külföldi eredmények alapján mesterséges fészkekodúkban is megtelepíthető. Számára az úgynevezett D odú a megfelelő, melyek méretei Vertse szerint a következők:

magassága 25-30 cm, szélessége 19 cm, a kör alakú röpnnyílása átmérője 12 cm. Az odút öregebb állományú erdő szélén, ligetben, nagyobb parkban, legelők közelében lévő ritkás erdőben kell március folyamán valamelyik vaskosabb törzsre 5-7 méter magasan felerősíteni. Az odú biztosan, egyenesen álljon, röpnnyílás kelet vagy délkelet felé nézzen, ágak ne takarják. Fontos szempont, hogy emberek ne háborgassák.

4. Iskolákban, biológiai szakkörökben lehet előadásokat tartani a szalakóta védelméről és általában az év madara mozgalomról. Nagyon fontos, hogy a gyerekek tisztában legyenek az ilyen akciók jelentőségével, hiszen néhány év múlva már az ő kezükbe lesz letéve a hazai természetvédelem.

5. Helyi, megyei lapokban is lehet írásokat elhelyezni fentiekkel kapcsolatban. Különösen fontos az ott, ahol a szalakóta még fészkel. Fel kell hívni az emberek figyelmét arra, milyen természeti

érték található lakóhelyük környékén és milyen, határainkon is messze túlmutató, jelentősége van a gyakorlati védelemnek.

6. Hasznos lehet szalakótás matricák, plakátok és egyéb ismeretterjesztő propagandaanyagok készítése, amelyek felhívják a figyelmet a veszélyben lévő madárra és a védelem lehetőségére.

7. Ha valaki szponzort tud szerezni, aki(-k) anyagilag támogatná(-k) a szalakóta védelmének évét, esetleg maga kíván pénzzel segítséget nyújtani, a Központi Iroda címére küldött összeg rendeltetéseként kérjük tüntesse fel: "a szalakótavédelem céljaira". Előre is köszönjük.

8. A szalakóták szervezett hazai védelme természetesen nem szűnik meg az idei évvel, sőt azt reméljük, hogy éppen a most szerzett tapasztalatok segítik majd további kiterjesztését, terebélyesedését és persze eredményességét.

Kedves Madárbarát!

Ismeretterjesztő füzetünkben legkedvesebb madaraink közül ezúttal a szalakótáról ejtettünk néhány szót. Ne feledje azonban, hogy erdeinkben, kertekben, parkokban még sok más madár él. Ha szeretné még jobban megismerni őket, ha szeretné tudni, mit tehetne érdekükben, jöjjön közénk, legyen tagja a

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnek.

Legfontosabb célkitűzésünk, hogy minden hazai madárbarátot magunk köré gyűjtsünk. Minél többen vagyunk, annál többet tehetünk madaraink gyakorlati védelme érdekében.

Központi Irodánk és postacímünk:

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
1121 Budapest, Költő u. 21.

Írta: Schmidt Egon

Fotók: Bécsy László Dr. Kalotás Zsolt-Dr. Molnár Gyula

Kizárólag belső terjesztésre.

Felelős kiadó: Péchy Tamás

Szerkesztő: Ruygal Gábor

MMV.91/032 Fv. Márton Miklós

